

Téma 1 Úvod do makroekonomie

V rámci tohoto úvodního tématu definujeme, příp. zopakujeme základní pojmy, které s ekonomikou (makroekonomií) souvisejí. Připomeneme historický vývoj (makro)ekonomických škol a základní metody zkoumání, které jsou běžně v ekonomii používány.

1.1 Základní pojmy

Předmět ekonomie jako vědy se postupně vyvíjel v souvislosti s rozvojem samotné ekonomie. Podle klasických ekonomů je předmětem ekonomie zkoumání *tvorby bohatství* (přístup A. Smithe) a současně *rozdělování bohatství* (přístup D. Ricarda). Předmětem zkoumání ekonomie jsou ale i alternativní způsoby *užití omezených zdrojů* při výrobě statků a služeb a *jejich rozdělení* mezi různé společenské skupiny (přístup P. A. Samuelsona).

Ekonomii z hlediska okruhu problémů, které řeší, lze rozdělit na mikroekonomii a makroekonomii. *Makroekonomie* je část ekonomické analýzy, která zkoumá ekonomiku jako celek. Zabývá se analýzou agregátních veličin, jako je např. hrubý domácí nebo národní produkt, inflace, nezaměstnanost, platební bilance apod.

Bohatstvím se rozumí vše, co má tržní hodnotu a může být předmětem směny. Bohatství může vystupovat ve formě fyzických a finančních aktiv nebo také ve formě osobní zručnosti, dovednosti, znalosti. Všechny formy bohatství umožňují vytvářet důchod. Bohatství je stavová veličina, tedy proměnná, která nemá časovou dimenzi.

Zdroji bohatství resp. výrobními faktory jsou *půda, práce a kapitál*. Vyskytují se v omezeném množství, jsou tedy vzácné. Ekonomie chápe půdu v širokém slova smyslu, tedy jako veškeré přírodní zdroje. Práce je účelová a cílevědomá činnost člověka, vykonávaná s cílem upokojení potřeb. (Pracovní síla je schopnost člověka pracovat.) Kapitál je specifický tím, že je výsledkem předchozí výroby. Kapitál může vystupovat v různých formách, nejčastěji je užíváno členění na fyzický kapitál (stroje, zařízení, budovy) a finanční kapitál (peníze určené k investování, cenné papíry).

V souvislosti s rozdělováním bohatství hovoříme o důchodech plynoucích z fungování výrobních faktorů. Vlastníkům půdy plyne důchod, který se nazývá *renta*, z práce plyne *mzda*, z kapitálu *zisk, úrok, dividenda* nebo *nájemné*.

1.2 Historický vývoj ekonomického myšlení (se zaměřením na makroekonomické školy)

Merkantilismus

Merkantilismus byl směr ekonomického myšlení a současně hospodářské politiky realizované státníky v průběhu 16. – 18. století. Zastánci tohoto směru propagovali silnou vládu a rozsáhlé regulace hospodářské aktivity. Zdroj bohatství viděli v obchodu, především mezinárodním a v hromadění kapitálu, především ve formě zlata a stříbra. Zahraniční obchod proto podléhal silné regulaci. Ta měla za cíl dosahování přebytku vývozu nad dovozy a tím příliv zlatých peněz do země. Uvedená politika byla postavena na tzv. navigačních zákonech, které upravovaly přepravu zboží po moři a

nutily kolonie, aby obchodovaly pouze s mateřskou zemí. Mezi další protekcionistická opatření náleželo subvencování vývozu a zdaňování dovážených zpracovatelských výrobků.

Za jednoho z nejvýznamnějších merkantilistů je považován Thomas Mun (1571 – 1641). (Adam Smith ve svém díle „O podstatě a původu bohatství národů“ (1776) uvedl důkazy o protěžování výrobců na úkor spotřebitelů a o neefektivnosti merkantilistické ekonomiky.)

Fyziokraté

Fyziokraté byli představiteli školy ekonomického myšlení, rozšířené v 18. století ve Francii. Nejznámější představitel fyziokratické školy byl Francois Quesnay (1694 – 1774). Název fyziokraté vznikl ze dvou řeckých slov fyzis = příroda a kratos = vláda. Představitelé této školy nesouhlasili s názorem merkantilistů, že bohatství je tvořeno směnou. Podle jejich názoru dochází k tvorbě bohatství ve výrobě, a to především v zemědělské výrobě. Byli obhájci laissez-faire a odpůrci vládních zásahů do ekonomiky. Jejich učení vycházelo z víry v přirozený řád a jeho přirozené zákony, jejichž součástí je i svobodné sledování vlastních zájmů. Učení fyziokratů bývá zařazováno pod obecnější název klasická škola politické ekonomie – francouzská větev.

Klasická anglická škola politické ekonomie

Klasická (anglická) škola politické ekonomie se rozvíjela v období od poloviny 18. století do poloviny 19. století především v Anglii. S touto ekonomickou školou je spojeno konstituování ekonomie jako vědy. Klasikové považovali za hlavní předmět svého zkoumání otázku ekonomického růstu a rozvoje, tedy podstatu a zdroje bohatství, rozdělování národního produktu mezi výrobní faktory v souvislosti s rostoucí populací, omezenými zdroji a volnou konkurencí v soukromovlastnické ekonomice. Byli zastánci přirozeného řádu a neviditelné ruky trhu.

Významná díla klasiků: A. Smith – O podstatě a původu bohatství národů z roku 1776, T. Malthus – Esej o principu populace z roku 1798, J. B. Say – Pojednání o politické ekonomii z roku 1803, D. Ricardo – Zásady politické ekonomie a zdanění z roku 1817, N. W. Senior – Nástin vědy politické ekonomie z roku 1836 a J. B. Mill – Zásady politické ekonomie s některými aplikacemi v sociální filosofii z roku 1848.

Neoklasická ekonomie

Neoklasická ekonomie předkeynesovského období se vyvíjela od 70. let 19. století do 30. let 20. století a je známá především v souvislosti s tzv. marginalistickou revolucí. Zakladatelé neoklasické školy, J. M. Clark, F. Y. Edgeworth, I. Fischer, A. Marshall, V. Pareto, L. Walras a K. Wicksell aplikovali marginální analýzu (pojmy mezního užítka a mezní produktivity) na dokonale konkurenčních trzích. Tržní ceny statků a výrobních faktorů byly u neoklasiků spojovány s jejich vzácností. Ústřední otázkou bylo zajištění rovnováhy mezi nabídkou a poptávkou na všech trzích (teorie díleč a celkové rovnováhy). Byly rozvíjeny **makroekonomické koncepce** (kvantitativní teorie peněz, makroekonomická teorie rozdělování a teorie makroekonomických produkčních funkcí). Další významný rozvoj neoklasické makroekonomie byl zaznamenán v 70. letech, kdy došlo k její diferenciaci a zformování tří relativně samostatných teoreticko-ekonomických směrů. Jednalo se o monetarismus, novou klasickou makroekonomii a ekonomii stany nabídky.

Keynesovství

Keynesovství (keynesovská ekonomie) je teoretický přístup, který vychází z učení anglického ekonoma Johna Maynarda Keynesa (1883 – 1946), žáka Alfréda Marshalla. Na pozadí Velké hospodářské krize v letech 1929 – 1933 se snažil o nalezení nové teoretické koncepce pro vysvětlení cyklického vývoje ekonomiky. Keynes ve svých úvahách vycházel z předpokladu, že trh není schopen samoregulace a nevytváří podmínky pro optimální využívání výrobních faktorů, což vedlo k závěru o možnosti stabilizace tržní ekonomiky hospodářskou politikou státu. Zájem keynesovské ekonomie je orientován na agregátní chování, zejména důchodotvorný efekt celkových výdajů a na roli investic jako hlavní faktor ekonomické aktivity. Hlavními řešenými otázkami jsou stabilita tržní ekonomiky, s důrazem na schopnost udržet plnou zaměstnanost, úloha peněz v ekonomice a dlouhodobá dynamika tržní ekonomiky. Po 2. světové válce se keynesovská ekonomie začíná rozvíjet dvěma směry, a to jako postkeynesovství a neokeynesovství.

Postkeynesovství

Postkeynesovství (konec 40. let a 50. léta minulého století, především ve Velké Británii a Itálii) je ekonomický směr, který velmi úzce navazuje na myšlenky J. M. Keynesa a nadále je rozvíjí. Přijímá Keynesovu teorii efektivní poptávky a pracuje s prvkem nejistoty ohledně budoucího vývoje ekonomiky. Tato časová dimenze může vést k tomu, že trhy se nevyčistišují a ekonomické subjekty na těchto trzích nemají dokonalé informace, které by podporovaly jejich optimální chování. Právě tato skutečnost je argumentem postkeynesovské kritiky neoklasické teorie vyčišťujících se trhů.

Neokeynesovství

Neokeynesovství (40. – 50. léta minulého století, verze keynesovství vyvíjející se zejména v USA) je ekonomický směr, ve kterém je kladen důraz především na reálné veličiny a vztahy mezi nimi a současně jsou upozaděny peněžní aspekty keynesovské teorie. Mezi nejznámější neokeynesovské modely patří například model IS-LM A. H. Hansena či model multiplikátoru s přímkou pod úhlem 45° o P. A. Samuelsona. Faktor nejistoty a očekávání není do neokeynesovských modelů zabudován.

Neoklasická syntéza

Neoklasická syntéza (60. léta minulého století) charakterizuje takový vývoj v ekonomické teorii, kdy neokeynesovská ekonomie přijala některé neoklasické předpoklady.

Monetarismus

Monetarismus (konec 50. let, 60. a 70 léta minulého století) je jedním ze směrů soudobé neoklasické makroekonomie. Hlavní myšlenkou monetarismu je, že poruchy monetárního sektoru jsou hlavní příčinou ekonomické nestability. Jedním z nejznámějších představitelů monetarismu je Milton Friedman, nositel Nobelovy ceny za ekonomii z roku 1976, jemuž bývá připisován názor, že ke změnám v úrovni agregátního peněžního důchodu dochází především v důsledku změn peněžní zásoby.

Nová klasická makroekonomie (škola racionálních očekávání)

Nová klasická makroekonomie (škola racionálních očekávání) je ekonomický směr, který se začal rozvíjet na základech monetarismu v 70. letech minulého století. Je založen na předpokladu racionálních očekávání ekonomických subjektů, což představuje racionální maximalizační chování v oblasti získávání a používání informací

v procesu utváření představ ohledně budoucího ekonomického vývoje. Podle hypotézy racionálních očekávání se jednotlivci nemohou systematicky mýlit, a proto jejich odhady budoucnosti jsou v průměru správné.

Druhým podstatným předpokladem tohoto ekonomického směru jsou efektivní vyčísňující se trhy. Z těchto dvou předpokladů je vyvozován závěr, že každý pokus stabilizovat úroveň výstupu a nezaměstnanosti v krátkém období bude neúčinný.

Ekonomie strany nabídky

Ekonomie strany nabídky (70. léta minulého století) je nabídkově orientovaný ekonomický směr, který zdůrazňuje, že základní determinantou tempa růstu národního produktu je efektivní alokace a využití práce a kapitálu v ekonomice. Za hlavní překážky jsou považovány faktory, které odrazují od práce a investování (např. velikost a struktura daní, institucionální překážky apod.). Doporučení pro hospodářskou politiku spočívají ve snižování daňových sazeb a v podpoře opatření, která vedou ke zvýšení konkurence na trzích práce i zboží a služeb.

1.3 Metody zkoumání v ekonomii

Vědecké zkoumání je činnost vedoucí k vytváření nových poznatků o přírodě, společnosti a myšlení. Každá věda, tedy i ekonomie používá specifické metody zkoumání.

Základní vědecké metody používané v ekonomii

Vědecké metody představují způsoby nebo postupy, kterými je dosahováno zamýšleného cíle.

Metoda abstrakce a abstrahování je metoda založená na odmýšlení si od nepodstatných rysů (vlastností) daného jevu a soustředění se na ty rysy (vlastnosti), které jsou podstatné. Pomocí abstrahování jsou tvořeny pojmy a kategorie, které obsahují tyto podstatné rysy určité skupiny jevů. Metoda abstrakce a abstrahování je nejdůležitější metodou vědeckého zkoumání v ekonomii. Příkladem mohou být pojmy jako hrubý domácí produkt, inflace, peníze apod.

Při použití *metody analýzy* dochází k rozložení ekonomického jevu nebo události na dílčí části, čímž je umožněno zkoumání a poznání samotné podstaty daného jevu.

Metoda syntézy je nutnou součástí analýzy. Po poznání samotné podstaty daného jevu (analýza) je nezbytné sjednocení (syntéza) dílčích zkoumaných částí do obecného rámce, což umožňuje identifikovat vnitřní strukturu zkoumaných jevů a vzájemné vztahy mezi jejich jednotlivými složkami.

Metoda dedukce spočívá v zobecnění logických závěrů směřujících od obecného ke konkrétnímu.

Metoda indukce představuje specifický způsob empirického studia jevů, v jehož průběhu je přecházeno od jednotlivých faktů k obecným tvrzením. V reálném poznání vystupuje indukce vždy společně s dedukcí.

Podstatou této *metody komparace* je porovnávání sledovaných jevů či prvků a snaha vysledovat shodné či odlišné znaky a vlastnosti.

Metoda pozorování spočívá ve sledování pozorovaných jevů a současně v jejich interpretaci. Pozorování konkrétních jevů je nutné realizovat opakovaně, aby nedocházelo ke zkreslení závěrů ohledně zkoumaného jevu.

Metoda experimentu je založena na zkoumání jevů aktivním působením na ně pomocí nově vytvořených podmínek odpovídajících cílům zkoumání nebo pomocí změn procesu směrem k žádoucímu průběhu. Součástí experimentu může být také modelování zkoumaných objektů. Cílem experimentu v ekonomii bývá ověření pravdivosti určité hypotézy či teorie. Tato metoda je významněji využívána v přírodních vědách (možnost experimentů v laboratořích) než v ekonomii, neboť aplikace této metody má téměř vždy (ať již pozitivní či negativní) dopad na celou ekonomiku.

Ekonomický model (*metoda modelování*) je zjednodušeným odrazem reality. Bývá konstruován na základě předem jasně definovaných předpokladů, např. model AD-AS, tj. model agregátního trhu.

Statistické a matematické metody je možné přiřadit ke kvantitativním (exaktním) metodám. Tyto metody umožňují analyzovat kvantitativní momenty ekonomických procesů. Jejich úskalím může být opomenutí kvalitativních diferencí. Rozvoj matematických a statistických metod vedl k rozvoji specifických vědních disciplín jako je např. ekonometrie, ekonomická statistika, ekonomická matematika apod.

Literatura:

KRAFT, J., KOCOUREK, A. a BEDNÁŘOVÁ, P. *Ekonomie I.* 8. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2013. ISBN 9788073729981.